

מאמר ט

למה ישבת בין המשפטים

(לפרשת ויחי והפטרות בשלח)

בשירת דבורה נמצאת פסקה המתייחסת להתנהגותם של השבטים השונים בשעת המלחמה – השתתפותם או השתמטותם משדה הקרב. כשנתבונן נראה שבפסקה זו משתמשת דבורה בלשונות השאולים מברכת יעקב לבניו.

(א) ותשר דבורה וברק בן אבינעם ביום ההוא לאמר:

(יד) מני אפרים שרשם בעמלק אחריו בנימין בעממיה מני מכיר ירדו
"מחקקים" ומזבולן משכים בשבט ספר:

(טו) ושרי ביששכר עם דברה ויששכר בן ברק בעמק "שלח" ברגליו, בפלגות
ראובן גדלים חקקי לב:

(טז) למה ישבת "בין המשפטים" לשמע שרקות עדרים, לפלגות ראובן גדולים
חקקי לב:

(יז) גלעד בעבר הירדן "שכון" ודן למה "יגור אגזית" אשר "ישב לחוף ימים ועל
מפרציו ישכון":

(יח) זבלון עם חרף נפשו למות ונפתלי על מרומי שדה:

(שופטים פרק ה)

בולטת ההקבלה של הביטוי הנדיר בין המשפטים (פסוק טז), לחבירו הנמצא בברכות יעקב לבניו:

יששכר חמר גרם ריבץ "בין המשפטים" (בראשית מט יד)⁸¹

⁸¹ אלו שתי ההופעות היחידות במקרא לביטוי 'בין המשפטים'. בתהלים סח יד נמצא ביטוי דומה בין שפטים, ויש לציין כי בפרק זה קיימים פסוקים (ח – ט) המקבילים לפתיחת שירת דבורה, ואף לפתיחת ברכת משה לשבטי ישראל בפרשת וזאת הברכה.

וכן ההקבלה בין פסוק יז גִּלְעָד בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן "שָׁכַן" וְדָן לְמָה "יְגוֹר אֲנִיֹּת" אֲשֶׁר "יֵשֵׁב לְחוּף יַמִּים וְעַל מִפְרָצָיו יִשְׁכֹּן", לבין חבירו:

זְבוּלָן "לְחוּף יַמִּים יִשְׁכֵּן" וְהוּא "לְחוּף אֲנִיֹּת" וְיִרְכְּתוּ עַל צִידָן (בראשית מט יג)

לאחר שמבחינים בהקבלות הבולטות ניתן להשים לב אף להקבלות פחות בולטות: הביטוי בְּעַמְק "שְׁלַח" בְּרַגְלָיו (פסוק טו) מקביל לברכת יעקב:

נִפְתְּלִי אֵילָה "שְׁלַח" (בראשית מט כא)

וכן הביטוי מְנֵי מְכִיר יָרְדוּ "מְחַקְקִים" (פסוק יד) מקביל לברכת יעקב:

לֹא יִסּוֹר שִׁבְט מִיְהוּדָה "וּמְחַקֵּק" מִבֵּין רַגְלָיו (בראשית מט י) ⁸²

דבורה בשירתה מתייחסת באופן פרטי לכל אחד מן השבטים, תוך שימת לב למקומות מושבותיהם, ולפיכך עמדו כנגד עיניה ברכות יעקב לבניו הפונה באופן פרטי לכל אחד מן השבטים, תוך התייחסות למקומות מושבותיהם.

ראינו כי קיימת הקבלה כללית בין ברכות השבטים לבין היגדיה של דבורה על השבטים, ומאליה צפה התמיהה: מפני מה אין ההקבלה מושלמת באופן שהדברים המופנים לכל שבט יתאימו לברכתו הפרטית ולא לברכת שבט אחר, הלא לפי ההקבלה הנזכרת ברכת שבט נפתלי מצוטטת כלפי שבט יששכר, ברכת שבט יששכר מצוטטת כלפי שבט ראובן, ברכת שבט זבולון מצוטטת כלפי השבטים גלעד [- מנשה] דן ואשר, וברכת שבט יהודה מצוטטת כלפי מכיר [- מבני מנשה].

תמיהתנו תעמידנו על תכנה הפנימי של תוכחת דבורה לשבטים, שכן בכוונה תחילה 'העבירה' דבורה את הביטויים משבט לשבט.

וכה פשר תוכחת דבורה, לענ"ד:

ברק משבט נפתלי נלחם בגבורה בשדה הקרב, ועמו הצטרף שבט יששכר: וַיִּשְׁשַׁכֵּר בֶּן בָּרַק בְּעַמְק "שְׁלַח" בְּרַגְלָיו - הרי ששבט יששכר נהג כשבט נפתלי אֵילָה שְׁלַח. לעומת זאת, שבט ראובן השתמט מהמלחמה ומוכיחתו דבורה: לְמָה יֵשְׁבֶת "בֵּין הַמְּשֻׁפְּתִים" - הלא שבט יששכר שהתברך בישיבת מנוחה בין המשפטים בא ונלחם ושולח ברגליו

⁸² קיימות הופעות נוספות של השורש 'חקק' בשירת דבורה: לְבִי לְחוֹקְקֵי יִשְׂרָאֵל (פסוק ט), גְּדֹלִים חֻקְקֵי לֵב (פסוק טו).

במרחבי העמק [- עמק יזרעאל], ולמה זה נטלת את ברכתו וישבת במנוחה בין המשפתים.

וממשיכה דבורה:

גִּלְעָד בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן "שָׁכֵן" וְדָן לָמָּה "יָגוּר אֲנִי־ת" אֲשֶׁר "יָשֵׁב לְחוּף יָמִים וְעַל מִפְרָצָיו יִשְׁכֹּן", הלא שבט זבולון התברך בברכת זְבֻלוֹן "לְחוּף יָמִים יִשְׁכֹּן" והוא "לְחוּף אֲנִי־ת" וְיִרְכְּתוּ עַל צִידוֹ, ושלושת השבטים הנזכרים נטלו את ברכתו וישבו במנוחה בעבר הירדן ובחוף ימים בריחוק משדה הקרב, ולעומת זאת זבולון עצמו: זְבֻלוֹן עִם חֲרָף נִפְשׁוּ לְמוֹתָיו.

נותר להסביר את העברת ברכת ה'מחוקק' משבט יהודה לבני מכיר. ובכן, פשר העברה זו אינו נעוץ בהבנת תוכחת דבורה, אלא בעובדה היסטורית פשוטה אשר נמסרה בספר דברי הימים:

(כא) וְאַחַר כֵּן בָּא חֲצֵרוֹן [- נכד יהודה] אֶל בֵּית מְכִיר אָבִי גִלְעָד וְהוּא לִקְחָהּ וְהוּא בֶּן שְׁשִׁים שָׁנָה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת שְׁגוּב: וּשְׁגוּב הוֹלִיד אֶת יָאִיר וַיְהִי לוֹ עֶשְׂרִים וְשָׁלוֹשׁ עָרִים בְּאֶרֶץ הַגִּלְעָד: וַיִּקַּח גִּשׁוּר וַאֲרָם אֶת חוֹת יָאִיר מֵאֲתָם אֶת קַנְתַּי וְאֶת בְּנֵי־הָעִיר כֹּל אֵלֶּה בְּנֵי מְכִיר אָבִי גִלְעָד:
(דה"א, פרק ב, כא - כג)

הוא אומר, היה ענף של שבט יהודה שישב בארץ הגלעד, וענף זה נקרא על שם מכיר שהיה סביהם מצד אמם. על ענף זה שרה דבורה: מִנִּי מְכִיר יָרְדוּ "מְחַקְקִים", כלומר, בתוך בני מכיר נמצאים 'מחוקקים' משבט יהודה. ההסבר האחרון נאמר בפירוש מפי חז"ל במסכת יבמות (סב ע"ב), אם כי חז"ל בחרו לצטט את הפסוק בתהלים (ס ט, קח ט) יְהוּדָה "מְחַקְקִי", מאשר לצטט את ברכת יעקב ליהודה "וּמְחַקְקִי" מִבֵּין רִגְלָיו⁸³.

וכאז כן היום נזכה לנאמר: מִן שָׁמַיִם נִלְחָמוּ:

⁸³ וכתב לי ידידי הרב יוסף זימרמן שליט"א שהגמרא העדיפה את הפסוק יהודה מחוקקי שמפורש בו שבט יהודה עצמם - בני בניו של יהודה - מכונים 'מחוקק', על פני הפסוק 'מחוקק מבין רגליו' שיכול להתפרש גם על צאצאי יהודה שאינם משבטו - בני בנות.